

- Δράσεις
- Παρουσιάσεις
- Συνεντεύξεις
- Ειδήσεις
- Εκδηλώσεις
- Νέα λήμματα & τεκμήρια

Ειδήσεις Φιλοβιβλων

15 ΗΜΕΡΗ
ΕΚΔΟΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 9
15 Μαρτίου 2023

www.aboutlibraries.gr

Τα τεύχη του μήνα Μαρτίου αντλούν από την ψηφιακή εγκυκλοπαίδεια «Περί Βιβλιοθηκών» λήμματα που αφορούν σπουδαίες γυναικείες φυσιογνωμίες, διακεκριμένες στον χώρο των γραμμάτων, των τεχνών και των επιστημών, με κάποιες από αυτές να κινούνται στα όρια της ιστορίας και του θρύλου.

Με αφορμή την παγκόσμια ημέρα της γυναίκας (8 Μαρτίου), αναδεικνύονται προσωπικότητες που έδρασαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, ξεχώρισαν η καθεμία για την αγάπη και την αφιέρωσή της σε επί μέρους τομείς,

Γυναικωνίτης,
Επιχρωματισμένη
ακουατίνα των

Αλεσσάντρο
Σανκουίρικο και Βιττόριο
Ραϊνέρι, από την έκδοση:
Robustiano Gironi,
*Saggio di Robustiano
Gironi intorno alle
costumanze civili dei
Greci*, Μιλάνο, Dalla
tipografia del dottore
Giulio Ferrario, 1823.

στους οποίους άφησαν ανεξίτηλο το στίγμα τους και έγιναν σύμβολα και διαχρονική πηγή έμπνευσης.

Το αφιέρωμά μας θα καλύψει δύο τεύχη, ξεκινώντας με γυναικείες μορφές από την αρχαιότητα: Σαπφώ, Ασπασία, Κλεοπάτρα, Υπατία και συνεχίζοντας στο επόμενο τεύχος με μορφές των κατοπινών χρόνων.

*δευτέ νυν άβραι Χάριτες καλλίκομοί τε Μοΐσαι
(Ελάτε Χάρες τρυφερές κι ομορφομάλλες Μούσες)*

(ΣΑΠΦΩ, Lobel-Page 128)

Χρόνια πολλά, γυναίκες!

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ &
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

ΚΗΠΟΣ ΦΙΛΟΒΙΒΛΩΝ

Σαπφώ

ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΤΡΙΑ

Σαπφώ και Αλκαίος.
Ελαιογραφία του
Λώρενς Άλμα Τάντεμα,
1881.

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ που έχουμε για τη ζωή και τη δράση της Σαπφώς, της δέκατης Μούσας, όπως ονομάστηκε (*Παλατινή Ανθολογία* VII 44), είναι συνυφασμένες με την ιστορία και τον θρύλο. Το λεξικό της Σούδας τοποθετεί τη γέννησή της στην 42η Ολυμπιάδα: *Λεσβία ἐξ Ἐρεσσοῦ, λυρική, γεγονυῖα κατὰ τὴν μβ Ὀλυμπιάδα, ὅτε καὶ Ἀλκαῖος ἦν καὶ Στησίχορος καὶ Πιττακός* («Ἦταν λυρική ποιήτρια από τη Λέσβο γεννημένη στην Ερεσσό κατά την 42η Ολυμπιάδα [δηλαδή περίπου από το 612 π.Χ. έως το 609 π.Χ.], την εποχή που ζούσαν ο Αλκαίος και ο Στησίχορος και ο Πιττακός»). Μπορούμε, ωστόσο, να είμαστε βέβαιοι ότι η περίφημη ποιήτρια ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια, ότι σχετίστηκε με τον Πιττακό και τον Αλκαίο, και ότι για ένα μικρό διάστημα, γύρω στα 600 π.Χ., όπως μαρτυρεί το *Πάριο Χρονικό*, έζησε εξόριστη για πολιτικούς λόγους στη Σικελία, πιθανόν γιατί η οικογένειά της είχε εμπλακεί στην πολιτική ζωή του τόπου. Άλλωστε οι πολιτικές ταραχές και οι πολιτειακές ανατροπές στα χρόνια της ήταν συνεχείς.

Το αριστοκρατικό πολίτευμα που ίσχυε στη Μυτιλήνη, μετά την πτώση των βασιλέων, είχε ήδη καταλυθεί δύο φορές από τυράννους, όταν το 590 π.Χ. η πλειοψηφία των πολιτών όρισε τον Πιττακό *αἰσυμνήτην*, δηλαδή άρχοντα με απεριόριστες εξουσίες. Οι έντονες αυτές αλλαγές, αναμφίβολα επηρέασαν όχι μόνο τη ζωή αλλά και το έργο της Σαπφώς. Την υπόλοιπη ζωή της την πέρασε στη Λέσβο, με τα αδέρφια της Λάριχο, Χάραξο και Ευρύγιο, τον άντρα της Κερκύλα και την κόρη της Κλειδα (όνομα που δόθηκε, σύμφωνα με την παράδοση της μητρωνυμικής ονοματοθεσίας, από τη μητέρα της), καθώς και με έναν κύκλο νέων γυναικών, που ανάμεσά τους η Σαπφώ είχε τον ρόλο της κορυφαίας.

Τα στοιχεία που διαθέτουμε για να μπορέσουμε να ορίσουμε με βεβαιότητα τη φύση

αυτού του κύκλου είναι πενιχρά. Κοπέλες που είχαν έρθει από μακριά, κοπέλες που είχαν την ελευθερία να φύγουν για να παντρευτούν ή για να προσχωρήσουν σε άλλον ανταγωνιστικό κύκλο. Δεν είναι σαφές, όμως, αν πρόκειται για έναν *θίασο* ταγμένο στην υπηρεσία μιας θεότητας, ίσως της Αφροδίτης, ή για ένα είδος σχολής, όπου οι μαθήτριες καλλιεργούσαν την ομορφιά, την προσωπικότητα και τις ικανότητές τους στις μουσικές τέχνες. Άλλοι τον είδαν ως αριστοκρατική ένωση γυναικών, ανάλογη αυτής των αντρικών ομίλων.

Σε σύντομο απόσπασμα (250 P.) διαβάζουμε: «[...] γιατί δεν επιτρέπεται ν' ακούγεται θρήνος στο σπίτι όσων υπηρετούν τις Μούσες· ούτε και θα μας ταίριαζε κάτι τέτοιο». Αν όντως, όπως παραδίδεται, η Σαπφώ έγραψε αυτούς τους στίχους λίγο πριν πεθάνει ως υποθήκη για την κόρη της, τότε μπορούμε να εικάσουμε ότι η ποιήτρια, με έναν τρόπο δυσνόητο ίσως για εμάς σήμερα, θεωρούσε τον εαυτό της και τον χώρο της αφιερωμένο στις Μούσες. Ο δεσμός, συναισθηματικός ή ερωτικός, με τα κορίτσια του κύκλου της παίρνει μια διάσταση μυητική για το πέρασμά τους σε έναν κόσμο όπου κυριαρχεί η αβροσύνη και η εξιδανικευτική αύρα της ευγένειας και της χάρης.

Οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι συναρίθμησαν τη Σαπφώ στους 9 ποιητές που θεωρήθηκαν άξιοι να περιληφθούν στον λεγόμενο *Κανόνα των λυρικών ποιητών* και συγκέντρωσαν το έργο της σε εννέα βιβλία, από τα οποία σήμερα δεν σώζονται, παρά ελάχιστα (σχεδόν) ολόκληρα τραγούδια, κάποιες στροφές, στίχοι, παπυρικά σπαράγματα, λέξεις — όλα εξαισία δείγματα γυναικείας ευαισθησίας και εκλεπτυσμένης ποιητικής τέχνης, γραμμένα σε αιολική διάλεκτο. Ξεχωρίζουν τα *επιθαλάμια*, χορικά τραγούδια εθιμικά του γάμου, που θυμίζουν τα αντίστοιχα παραδοσιακά νεοελληνικά *νυφιάτικα*. Πρόκειται για τα τραγούδια που συνόδευαν το νιόπαντρο ζευγάρι στο καινούριο του σπίτι, τραγουδισμένα από τους φίλους τους, μαζί με διάφορα χαρούμενα έθιμα (110), που πρέπει να γράφτηκαν για πραγματικούς γάμους και το απ. 140a για τη λατρεία του Άδωνη. Στα τραγούδια αυτά απηχούνται αναμνήσεις από τα κοριτσίστικα χρόνια (114), εξαιρείται η ομορφιά και η καλή τύχη του νέου ζευγαριού (112, 115a, 116), ενώ ενίοτε γίνεται διήγηση κάποιου μύθου (44: η Ανδρομάχη λίγο

πριν από τον γάμο της με τον Έκτορα) σε δακτυλικούς εξαμετρους στίχους.

Ο έρωτας, προς τις γυναίκες κυρίως, είναι το βασικό θέμα της, ακόμη και σε προσευχές και ύμνους όπως το μοναδικό ποίημα που μας σώθηκε ολόκληρο, η *Προσευχή στην Αφροδίτη*. Σύμφωνα με τον Φ.Ι. Κακριδή, οι

Πορτρέτο της Σαπφώς. Χαρακτικό των Ρόμπερτ Στρέιντζ και Κάρλο Ντόλτσι, 1787.

λιγοστές μας γνώσεις για την κοινωνία της Λέσβου δεν επιτρέπουν να καταλήξουμε σε βέβαιο συμπέρασμα για τη φύση του κύκλου της ποιήτριας και το ίδιο αινιγματική παραμένει η φύση του έρωτα της Σαπφώς για τις νέες κοπέλες, όπως αποτυπώνεται στο έργο της. Θα μπορούσε να είναι έλξη ανάλογη με εκείνη των ανδρών προς τα νεαρά αγόρια, αλλά θα μπορούσε να αποτελεί και μια έκφραση θαυμασμού και πάθους για τη γυναικεία ομορφιά, που ξέρουμε ότι στη Λέσβο την πρόσεχαν ιδιαίτερα και την τιμούσαν κάθε χρόνο με καλλιστεία. Φόντο σε όλα σχεδόν τα μονωδικά της τραγούδια η κοινή ζωή με τις συντρόφισσές της. Σε πολλά από τα αποσπάσματα που διαθέτουμε γίνεται

λόγος για αισθήματα όπως η χαρά, το παιχνίδι, η αγάπη, ο αποχαιρετισμός, η νοσταλγία και οι αναμνήσεις. Το απόσπασμα 31 διακρίνεται, ανάμεσα στα υπόλοιπα, για την περιγραφή των συμπτωμάτων του ερωτικού πάθους: προσπαθεί, παρακολουθώντας τα εξωτερικά συμπτώματα του έρωτα (*eros-posos*), να συλλάβει την εσωτερική κατάσταση του πληγωμένου από τον έρωτα ανθρώπου.

Η ποίηση της Σαπφώς έδωσε έμπνευση στον Ρωμαίο λυρικό ποιητή Κάτουλλο (ποίημα αρ. 51) και στον Οράτιο. Τα ποιήματά της διαβάζονταν ακόμη τον 4ο αι. μ.Χ. στα σχολεία, όχι όμως κατά τον μεσαίωνα και τις αρχές των νέων χρόνων.

Από τους κωμωδιογράφους έχει επινοηθεί και η παράδοση (τη συναντάμε στον Μένανδρο και το έργο του *Λευκαδία*), σύμφωνα με την οποία, η Σαπφώ αυτοκτόνησε πέφτοντας από το ακρωτήριο Λευκάτα της Λευκάδας για την αγάπη ενός άνδρα, του Φάωνα, πορθημέα που κατά τον μύθο είχε κερδίσει την εύνοια της Αφροδίτης. Το ίδιο συναντάμε και στις *Ηρωίδες* του Οβιδίου, ακόμη και στη Σαπφώ του Γκριλπάρτσερ. Το όνομά της συνδέθηκε με τόσους εραστές, που στο τέλος έφτασε να γίνει και ηρωίδα της κωμωδίας, με πλήθος ομώνυμων έργων (του Αμειψία, του Άμφη, του Αντιφάνη, του Δίφιλου, του Τιμοκλή).

Ασπασία

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ, ΡΗΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

Η ΑΣΠΑΣΙΑ ΚΑΤΑΓΟΤΑΝ από τη Μίλητο, όμως ελάχιστα γνωρίζουμε για την οικογένειά της, πέρα από το ότι ο πατέρας της ονομαζόταν Αξίλοχος. Η εξαιρετική μόρφωση που διέθετε, κυρίως στη ρητορική τέχνη, επιτρέπει την εικασία ότι επρόκειτο για οικογένεια εύπορη. Γεννήθηκε την εποχή που η πολιτιστική ζωή στη Μίλητο είχε αρχίσει να ανακάμπτει, μετά την ανοικοδόμησή της το 479 π.Χ. Άλλωστε είναι γνωστό ότι οι Ίωνες που αποίκησαν εκεί ήταν αυτοί που είχαν φύγει από το πρυτανείο της Αθήνας και θεωρούνταν αριστοκράτες. Γύρω στο 450 π.Χ. η Ασπασία εγκαθίσταται στην Αθήνα, ενδεχομένως με την υποστήριξη μιας αριστοκρατικής τοπικής οικογένειας, ενώ αμφισβητήσιμες αναφορές τη θέλουν να ασκεί το επάγγελμα της εταίρας. Υπάρχει βέβαια και η άποψη ότι σκοπός της ήταν να ανοίξει μια σχολή ρητορικής, με στόχο να εκπαιδεύσει γυναίκες στην τέχνη αυτή, γεγονός που την καθιστά πρόδρομο στη γυναικεία χειραφέτηση.

Η γνωριμία της με τον Περικλή ενδεχομένως συνέβη όταν ο επιφανής πολιτικός πήγε να ακούσει αγόρευσή της για τα οφέλη εκμάθησης της ρητορικής. Οι βιογράφοι της Ασπασίας, με βασικότερη πηγή τον Πλούταρχο, υποστηρίζουν ότι εγκαταστάθηκε στην οικία του Περικλή το 445 π.Χ. και έζησαν μαζί για μια περίοδο δώδεκα έως δεκαέξι ετών. Η οικία του Περικλή ήταν ανοιχτή σε ανθρώπους

του πνεύματος, σοφιστές, ποιητές, κωμικούς κυρίως, όπως ήταν ο Κρατίνος, που επέκρινε το ζεύγος στο έργο του *Χείρωνες*, αφού τους παρουσιάζει ως θεότητες στις οποίες αποδίδεται το ξέσπασμα μιας σύρραξης. Αλλά και ο Εύπολις αναφέρεται συχνά στην Ασπασία και την παρομοιάζει στους *Προσπαλτίους* με την Ελένη της Τροίας και στην *Ομφάλη*, που διδάχθηκε το 424/423, την αποκαλεί *Ομφάλην Τύραννον* (βασίλισσα, στην οποία είχε πουληθεί ως δούλος ο Ηρακλής για εξίλεψη, έπειτα από τον φόνο του Ίφιτου και παραδίδεται ότι στα πόδια της έκλωθε μαλλί).

Στην οικία του Περικλή έκαναν έντονη την παρουσία τους και μαθητές της Ασπασίας, που συναστρέφονταν και με φίλους του Περικλή, όπως ο Μένιππος και ο Πυρίλαμπος. Στον στενό κύκλο του Περικλή περιλαμβάνονταν και οι φιλόσοφοι Αναξαγόρας και Πρωταγόρας, ο δε φιλόσοφος από τις Κλαζομενές διατέλεσε και δάσκαλός του. Επίσης, στους οικείους περιλαμβάνονταν ο Αλκαμένης, ο Ιππόδαμος, ο Σοφοκλής, ο Ικτίνος και ο Φειδίας, στον οποίο ο Περικλής είχε αναθέσει τα έργα της Ακρόπολης.

ρίες, εν αντιθέσει με την εξωτερική πολιτική. Σύμφωνα με τον ιστορικό Δούρι τον Σάμιο, αλλά και την παράδοση που δημιουργήθηκε από τους κωμικούς ποιητές, ο ρόλος της Ασπασίας στις δύο συρράξεις των Αθηναίων, αφενός με τη Σάμο και αφετέρου με τους Σπαρτιάτες, ήταν αποφασιστικός.

Το φθινόπωρο του 429 π.Χ., χρονιά κατά την οποία η Αθήνα δοκιμαζόταν από τον λοιμό, πεθαίνει ο Περικλής αλλά και πλήθος φίλων της Ασπασίας, που βιώνει θλιβερές στιγμές, μέσα σε ένα έκρυθμο πολιτικό σκηνικό. Ήταν η στιγμή που οι Αθηναίοι

Ο Περικλής και η Ασπασία στα αποκαλυπτήρια του χρυσελεφάντινου αγάλματος της θεάς Αθηνάς στο εργαστήριο του Φειδία. Ελαιογραφία του Λουί Εκτόρ Λερού, 1789-1914.

Ο Περικλής υπήρξε ένας ευφυέστατος πολιτικός άνδρας, που διακρίθηκε για την εσωτερική και την εξωτερική του πολιτική και ανέδειξε την Αθήνα ως προστάτιδα των γραμμάτων και των τεχνών. Σύμφωνα με την παράδοση, η Ασπασία έπαιξε κομβικό ρόλο και επηρέασε τα σχέδια και τις αποφάσεις του. Έχει, επίσης, γίνει λόγος για την καλλιτεχνική επιρροή της, κυρίως αναφορικά με την οργάνωση των κτισμάτων της Ακρόπολης. Ζωγράφοι έχουν αναπαραστήσει την Ασπασία να συνοδεύει τον Περικλή σε επισκέψεις στον Παρθενώνα και να παρακολουθεί την πρόοδο των εργασιών, όπως και την πορεία του κολοσσιαίου αγάλματος της θεάς Αθηνάς που φιλοτεχνούσε ο Φειδίας. Για τον πραγματικό ρόλο της Ασπασίας στην εσωτερική πολιτική των Αθηνών δεν έχουμε μαρτυ-

επέτρεψαν μια αλλαγή στον νόμο που αφορούσε την ιδιότητα του Αθηναίου Πολίτη και ο γιος της Ασπασίας, Περικλής ο Νεότερος, μπόρεσε να αποκτήσει πλήρη πολιτικά δικαιώματα και να κληρονομήσει τον πατέρα του.

Αργότερα, η Ασπασία απέκτησε ακόμη έναν γιο από τον Λυσικλή. Δεν γνωρίζουμε την ακριβή ημερομηνία θανάτου της, ξέρουμε, όμως, ότι όταν ο Σωκράτης ήπια το κώνειο εκείνη είχε ήδη πεθάνει. Παρά τις έντονες αντιδράσεις προς το πρόσωπό της, αδιαμφισβήτητη θεωρείται η σπουδαιότητα και ο δυναμισμός της γυναικείας αυτής παρουσίας, που συνεισέφερε στον καλλωπισμό της Αθήνας και του Πειραιά, καθώς και σε μια μορφή χειραφέτησης των γυναικών στην αρχαία Αθήνα.

Πορτρέτο της Ασπασίας. Χαρακτικό του Φρανσουά Μαραντάν, 1803.

Κλεοπάτρα

ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Κλεοπάτρα και Καίσαρας. Χαρακτικό του Τζέιμς Τσαρλς Άρμιτατζ από την έκδοση: *The Works Of Shakespeare – The Imperial Edition*, περ. 1890.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ Ζ' της Αιγύπτου (69–30 π.Χ.), κόρη του Πτολεμαίου ΙΒ' Αυλητή, υπήρξε η τελευταία της δυναστείας των Πτολεμαίων στο τέλος της ελληνιστικής εποχής και στις απαρχές της ενσωμάτωσης της Αιγύπτου στη Ρώμη. Ο γιος της Πτολεμαίος ΙΕ' Καισαρίων βασίλεψε μόνο κατ' όνομα και εκτελέστηκε με διαταγή του Οκταβιανού. Να επισημάνουμε εδώ ότι οι Πτολεμαίοι ήταν μία οικογένεια μακεδονικής καταγωγής που κυβέρνησε την Αίγυπτο μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η ιδιαίτερα ευφυής αυτή γυναίκα είχε σαγηνεύσει τον Ιούλιο Καίσαρα και τον Μάρκο Αντώνιο και βρέθηκε στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής της Ρώμης, ιδίως μετά τη δολοφονία του πρώτου. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, η Κλεοπάτρα ήταν η μόνη από τη δυναστεία των Πτολεμαίων που γνώριζε να χειρίζεται την αιγυπτιακή γλώσσα και γραφή —λέγεται ότι μιλούσε δέκα γλώσσες—, άλλωστε ο ίδιος ο Έλληνας φιλόσοφος και βιογράφος από τη Χαιρώνεια αναφέρεται με κολακευτικά λόγια στο πνεύμα της και στα ποικίλα γνωστικά της ενδιαφέροντα. Γύρω από τον Μάρκο Αντώνιο και την Κλεοπάτρα είχε διαμορφωθεί ένας κύκλος νέων επιστημόνων που θεράπευαν την τέχνη του Ιπποκράτη. Μεταξύ αυτών ο Διοσκουρίδης ο Φακάς —προσωπικός γιατρός

Ο θάνατος της Κλεοπάτρας. Πίνακας του Ζαν Αντρέ Ριζέν, 1874.

της βασίλισσας—, ο Φιλώτας από την Άμφισσα και άλλοι γιατροί, που είχαν λόγο και σε ζητήματα διοίκησης δίπλα στη βασίλισσα. Ενδεικτικά ας αναφερθεί ότι, σύμφωνα με σπαράγματα παπύρων του Ιου αιώνα π.Χ., ένας αξιωματούχος ονόματι Αθηναγόρας έφερε τον τίτλο αρχίατρος και η εξουσία του επεκτεινόταν και στους Αιγύπτιους ιερείς που ασκούσαν την ιατρική τέχνη. Παράλληλα, ένας Χρύσερμος, δάσκαλος του Ηρακλείδη από τις Ερυθρές, αναφέρεται ως *ἐπὶ τῶν ἰατρῶν* και δεν αποκλείεται να εκτελούσε καθήκοντα παρόμοια με αυτά του αρχίατρου.

Οι προσωπικές σχέσεις της Κλεοπάτρας με τον Διοσκουρίδη καλλιεργήθηκαν λόγω των κοινών ενδιαφερόντων τους για τη φαρμακολογία και ιδιαίτερα την αρωματοποιία (πρβλ. Κλαύδιος Γαληνός, *ἐκ τῶν Κλεοπάτρας κοσμητικῶν περὶ σταθμῶν καὶ μέτρων*), τα ενδιαφέροντα όμως της τελευταίας των Πτολεμαίων εκτείνονταν και σε επί μέρους τέχνες της κοσμητολογίας (ή κομμωτική Κλεοπάτρας τέχνη). Τέλος, ας σημειωθεί ότι η Κλεοπάτρα συμμετείχε στη λατρεία του Διονύσου, που είχε εισαχθεί στα χρόνια του Πτολεμαίου Φιλοπάτορα και επανεμφανίστηκε κατά

τη βασιλεία του Πτολεμαίου Αυλητή, του πατέρα της. Η λατρεία του Διονύσου (και μάλιστα «του Νέου Διονύσου») περιλάμβανε μυστηριακές τελετές, τα λεγόμενα όργια, όπου συμμετείχαν ιέρειες που χόρευαν εκστατικά και παθιασμένα κρατώντας στα χέρια τους σπαθιά και φίδια. Για τελευταία φορά ταυτίζονται στην ελληνοαιγυπτιακή θρησκεία μέλη της πτολεμαϊκής δυναστείας με θεότητες στην περίπτωση του Πτολεμαίου Αυλητή και της κόρης του Κλεοπάτρας: ο Πτολεμαίος ανακηρύχθηκε «νέος Διόνυσος» και η Κλεοπάτρα «νέα Ίσις». Η χρήση του επιθέτου «νέος» υπονοεί μετενσάρκωση της θεότητας, κρίνοντας από τον επίσημο τίτλο που έλαβε ο Πτολεμαίος έκτοτε: «Βασιλεύς Νέος Διόνυσος Πτολεμαίος».

Αναφορικά με τη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, το όνομά της συνδέεται με δύο γεγονότα: την υποτιθέμενη πυρπόληση τμήματος της Βιβλιοθήκης κατά την πολιορκία από τον στρατηγό του Καίσαρα Αχιλλά (47 π.Χ.) και την απόκτηση 200.000 τόμων από τη Βιβλιοθήκη της Περγάμου, τους οποίους φέρεται να της δώρισε ο Μάρκος Αντώνιος.

Πορτρέτο της Κλεοπάτρας. Χαρακτικό από την έκδοση: Johann Faber, *In Imagines illustrium ex Fulvii Ursini bibliotheca ...*, Αμβέρσα, ex officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1606.

Υπατία

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Η ΥΠΑΤΙΑ γεννήθηκε περίπου το 355 και πατέρας της ήταν ο φιλόσοφος και γεωμέτρης Θέων, ο οποίος άρχισε να διδάσκει στην Αλεξάνδρεια περίπου την εποχή της γέννησής της. Σπούδασε κοντά του λαμβάνοντας ιδιαίτερα επιμελημένη εκπαίδευση, και δεν αποκλείεται να υποστήριξε το διδακτικό του έργο στη σχολή που πιθανολογείται ότι είχε ανοίξει.

Με τα χρόνια η Υπατία ανέλαβε τη διεύθυνση και τη λειτουργία της σχολής και από τη δεκαετία του 390 ο Θέων έπαψε να μαρτυρείται στις ιστορικές πηγές. Η διδασκαλία της, γοήτευε πλήθος μαθητών διαμορφώνοντας έναν κύκλο, στον οποίο περιλαμβάνονταν πολλοί χριστιανοί, αρκετοί από τους οποίους μάλιστα δεν ήταν αυτόχθονες, αλλά ταξίδευαν από τη Συρία, την Άνω Αίγυπτο, την Κυρήνη και αλλού για να φοιτήσουν στην Αλεξάνδρεια. Φέρεται ως συγγραφέας πλήθους έργων, από τα οποία δυστυχώς δεν σώζεται κανένα. Κατά τις μαρτυρίες του Συνέσιου, η διδασκαλία της Υπατίας αναδείκνυε τη φιλοσοφία ως θρησκευτικό μυστήριο, μέσα από το οποίο αποκάλυπτονται απόκρυφες αλήθειες που οδηγούν στο θείο.

Αντίθετα με τη θεουργική διδαχή του Ιάμβλιχου, οι μαθητές της διδάσκονταν να πειθαρχούν τον νου, ώστε να προσεγγίζουν το θείο υπό πλήρη έλεγχο. Αξιοσημείωτο είναι ότι η διδασκαλία της ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες τόσο των χριστιανών όσο και των ειδωλολατρών μαθητών της, γεγονός που αύξησε εντυπωσιακά τη δημοτικότητά της. Μέσα σε ένα καθαρά χριστιανικό περιβάλλον, για να εξασφαλίσει τη συνέχιση λειτουργίας της σχολής, αναγκάστηκε να αναζητήσει ισχυρούς προστάτες, πράγμα που, καθώς πλη-

Απεικόνιση της σκηνής του θανάτου της Υπατίας. Από την έκδοση: Louis Figuier, *Vies des savants illustres depuis l'antiquité jusqu'au dix-neuvième siècle*, Παρίσι, A. Lacroix, Verboeckhoven, et Cie, 1866.

ροφορούμαστε από τον Δαμάσκιο, κατόρθωσε περίτρανα, αφού οι κυβερνήτες της Αλεξάνδρειας κάθε φορά που εισέρχονταν στην πόλη έσπευδαν πρώτα να υποβάλουν τα σέβη τους στην Υπατία. Το ήρεμο σκηνικό στην Αλεξάν-

δρεια άρχισε να μεταβάλλεται με την αναρρίχηση του Θεόφιλου στον επισκοπικό θρόνο (385–412). Μολονότι ο στόχος του νέου επισκόπου ήταν οι νεοπλατωνικοί, σεβάστηκε τόσο τη σχολή της Υπατίας όσο και τον κύκλο της. Η κατάσταση άλλαξε άρδην με τον θάνατο του Θεόφιλου (412), όταν ο διάδοχός του Κύριλλος προέβη σε πράξεις αντεκδίκησης εναντίον των νοβατιανών (εκκλησιαστικής απόσχισης) αρχικά, και των εβραίων στη συνέχεια, ενώ λίγο αργότερα στράφηκε κατά της Υπατίας, τη φήμη της οποίας υπέσκαπτε στα εξέχοντα μέλη της χριστιανικής κοινωνίας στην Αλεξάνδρεια, χαρακτηρίζοντάς την, μεταξύ άλλων, και μάγισσα. Ο ιστορικός και επίσκοπος Ιωάννης ο Νίκιου καταγράφει το περιστατικό της θανάτωσής της το 412, ως εξής: «Την αποκαθήλωσαν» από το κάθισμα της, την οδήγησαν στη μεγάλη εκκλησία, την

αποκαλούμενη Καισαρείον, της έσχισαν τα ρούχα και την έσυραν στους δρόμους μέχρι θανάτου. Τη μετέφεραν σε μία τοποθεσία ονομαζόμενη Κίναρον και έκαψαν το σώμα της, ενώ το πλήθος περιτριγύριζε τον πατριάρχη Κύριλλο αποκαλώντας τον «νέο Θεόφιλο», γιατί είχε καταστρέψει τα απομεινάρια της ειδωλολατρίας στην πόλη.

Πορτρέτο της Υπατίας. Σχέδιο του Ζυλ Μωρίς Γκασπάρ από την έκδοση: Elbert Hubbard, *Little journeys to the homes of great teachers*, Νέα Υόρκη, Wm. H. Wise & Co, 1916.

Συνομιλία του Αυγούστου και της Κλεοπάτρας. Χαρακτικό του Ρίτσαρντ Έρλομ, 1784.

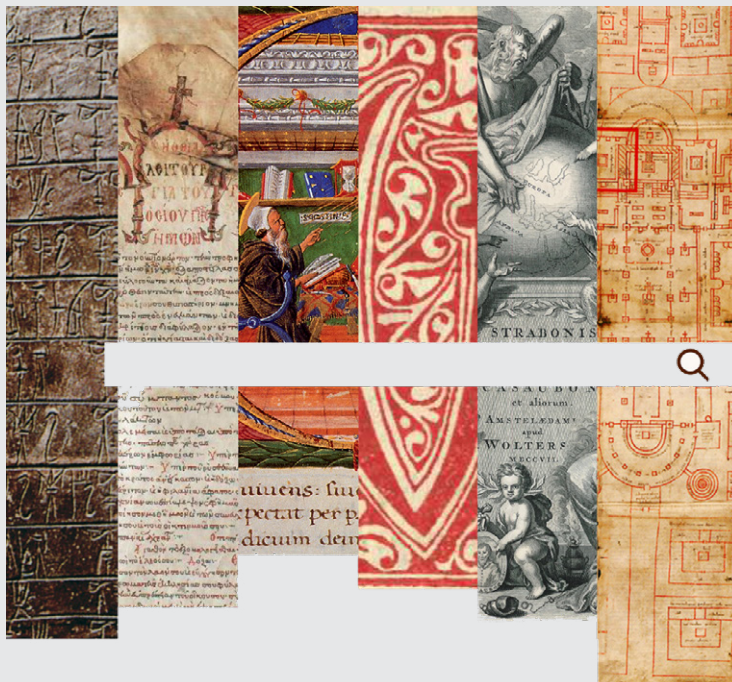
ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ *Ειδήσεις Φιλοβίβλων*

- ακολουθεί το δεύτερο μέρος του αφιερώματος στις γυναικείες μορφές. Αναδεικνύονται από τη θεματική «Πρόσωπα» του «Περί Βιβλιοθηκών»: η Αικατερίνη της Αραγωνίας, η Αικατερίνη από τη Σιένα, η Άννα Κομνηνή και η Σίβυλλα.

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

www.aboutlibraries.gr

Χρήσιμες διευθύνσεις

Περί Βιβλιοθηκών - [aboutlibraries.gr](http://www.aboutlibraries.gr)

<http://www.aboutlibraries.gr>

Κήπος Φιλοβιβλων

<https://www.aboutlibraries.gr/libraries/kipos.jsp>

Περί Βιβλιοθηκών – Σαπφώ

https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_4653

Περί Βιβλιοθηκών – Ασπασία

https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_4648

Περί Βιβλιοθηκών – Κλεοπάτρα

https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_131

Περί Βιβλιοθηκών – Υπατία

https://www.aboutlibraries.gr/libraries/handle/20.500.12777/pro_635

Επικοινωνήστε μαζί μας

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ &
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (ΕΚΤ)

Ζεφύρου 56, 17564 Παλαιό Φάληρο

aboutlibraries@ekt.gr | www.ekt.gr

ΚΗΠΟΣ ΦΙΛΟΒΙΒΛΩΝ

Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία

Μουρούζη 12, 10674 Αθήνα

libraries@otenet.gr